

AZ EREDMÉNY-ADÓALAP TÁVOLSÁGA A MAGYAR GAZDÁLKODÓKNÁL

Tanulságok a magyar számviteli szabályozás számára

TAX-BOOK CONFORMITY IN HUNGARIAN ENTERPRISES

Consequences for the Hungarian Accounting Regulation

Lakatos László Péter¹, Tarpataki Eleonóra²

¹PhD, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem Számviteli és Jogi Intézet, Budapest
lakatos@uni-corvinus.hu

²mesteroktató, Budapesti Corvinus Egyetem Számvitel Tanszék, Budapest
eleonora.tarpataki@uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A számviteli szabályok alapján összeállított beszámoló informálja a gazdaság szereplőit egy vállalkozás vagyoni, jövedelmi és pénzügyi helyzetéről. Ahhoz, hogy a beszámoló be tudja tölteni a célját, szükség van egy ismert szabályrendszerre, amely kijelöli a beszámoló tartalmát és azokat az elveket vagy szabályokat, amelyeket használni kell az összeállításakor. E reguláció két úton alakulhat ki: elvek rögzítése mentén vagy tételes szabályok megfogalmazásával. Korábbi, más országokat vizsgáló kutatási eredmények megmutatták, hogy egyes gazdálkodók az elvek mentén szabályozó, más gazdálkodók a szabályok mentén történő regulációt preferálták. A preferencia tetten érhető volt többek között abban, hogy mennyiben mutattak hajlandóságot a vállalkozók arra, hogy önkéntesen eltérítsék adóalapjukat eredményüktől (tax-book conformity problémakör). E tanulmány a magyar gazdálkodók körében keresi a választ a kérdésre: azonosítható-e a gazdálkodóknak olyan csoportja, amelyek hajlamosabbak adóalapjukat önkéntesen eltéríteni számviteli eredményüktől. A tanulmány emellett értékeli a magyar számviteli szabályozást, vizsgálva, hogy az mely filozófiát követi, illetve e választásnak milyen következményei vannak a beszámolás minőségét tekintve.

ABSTRACT

Financial statements are prepared in accordance with accounting rules to inform the stakeholders of the assets, financial situation, and performance of an enterprise. In order for the financial statements to fulfill their purpose, a well-defined set of rules and regulations is needed, which determines the content of the statements and the principles or rules to be used during their preparation. These regulations can be developed in two different ways: either by setting out principles or by formulating specific rules. Previous research conducted in other countries has shown that some businesses prefer regulation based on principles, while others prefer regulation based on specific rules. This preference is evident in various aspects, including the entrepreneurs' willingness to voluntarily divert their tax base from their financial results (tax-

book conformity problem). This study seeks to answer the following question among Hungarian businesses: Can a group of businesses be identified that are more inclined to voluntarily divert their tax base from their accounting results? The study also assesses the Hungarian accounting regulations by examining which philosophy they follow and what consequences this choice has for the quality of financial reporting.

Kulcsszavak: számvitel, adózás, szabályozás, eredmény-adóalap távolság

Keywords: accounting, taxation, regulation, tax-book conformity

ELMÉLETI ÖSSZEFOGLALÓ

A számviteli funkció kétséget kizáróan leglényegesebb outputja a vállalkozások gazdálkodását leíró beszámoló, illetve a ma szokásos elnevezéssel a pénzügyi kimutatások. Ez tájékoztatja az információigénnyel fellépőket (szakszóval: érdekhordozókat), és e tájékoztatást egy megfelelő felhatalmazással bíró szervezet – a szabályozó – kikényszeríti. Ennek a kényszernek két eleme van: egyfelől a szervezet meghatározza a követendő szabályokat (miként kell összeállítani a beszámolót), másfelől szankcionálja azt, aki nem teszi elérhetővé az adatokat, vagy ha az adatok hibásak, és ez a hiba súlyos gondatlanságra, netán szándékosságra vezethető vissza.¹ A pénzügyi kimutatások öt részből állnak:² a mérlegből, az eredménykimutatásból, a sajáttőke-változás kimutatásból, a *cash flow* kimutatásból és az ezeket a számszaki adatokat magyarázó kiegészítő mellékletből. A pénzügyi kimutatásoknak két alapvető tulajdonsággal kell bírniuk. Egyrészt azoknak megfelelő minőségűeknek kell lenniük. E megfelelő minőséget sokféle módon fejezik ki világszerte. A kontinentális európai szabályozás a megbízható és valós kép követelményét rögzíti (Alexander, 2006).³ A másik alapvető elvárás az, hogy a pénzügyi kimutatás *hasznos legyen*, vagyis az érdekhordozók számára olyan információkat hordozzon, amelyekre szükségük van, és ez megfelelő erőforrás-ráfordítással állhasson elő (Lakatos, 2010).

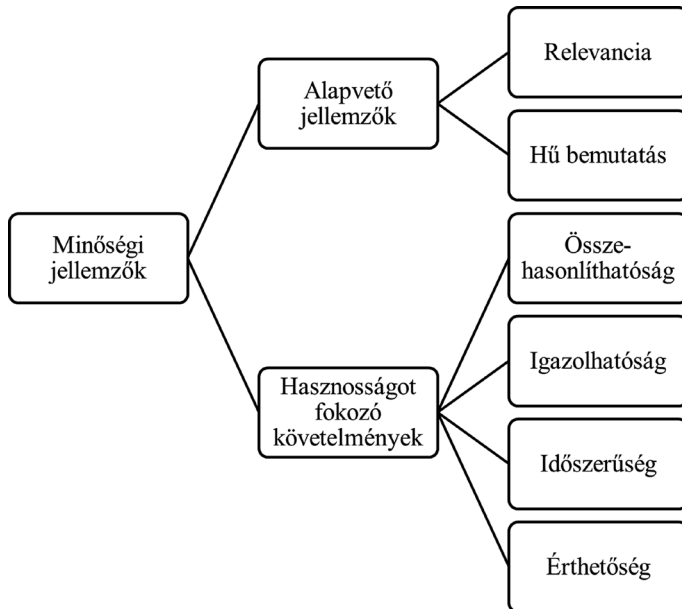
A szabályrendszer kialakítása két módon történhet. Létezik az *elvszerű megközelítés* (principle-based), amelynek lényege, hogy döntési lehetőséget ad a

¹ Magyarországon a számviteli törvény tartalmazza a fent hivatkozott szabályokat, amelyet az Országgyűlés alkot meg; a szakmai előkészítésért a Pénzügyminisztérium felelős (most). Gyakori az olyan megoldás is, ahol a szabályozás szakmai tartalmát szakmai szervezetek állapítják meg, a közhatalom „csak” a formális kikényszerítést támogatja.

² Az egyes szabályozási környezetek az elnevezéseket kissé eltérően határozzák meg, illetve van, ahol egyes részeket összevonnak – a tartalom lényegi változatlansága mellett.

³ Érdekességképpen, más módon is kifejezhető ez a követelmény. Például az amerikai szabályozás sokszor az „őszinte és igaz” (true and honest) szókapcsolattal operált.

beszámolót készítő kezébe, azt várva tőle, hogy ezek a döntések azt szolgálják, hogy az érdekhordozók minél jobban ki tudják elégíteni információs szükségleteiket. Ez nem jelenti azt, hogy teljesen szabadjára engedi a szabályozás a pénzügyi kimutatások összeállítóját; ebben az esetben is keretek közé szorítja, de e keretek nem szabályokban, hanem elvekben, más néven *minőségi jellemzőkben* öltének testet. Jelenleg a világon a legszélesebb körben alkalmazott, országokon átívelő – úgynevezett globális – elvszerű megközelítést alkalmazó rendszer az IFRS.⁴ A rendszer a következő alapvető elveket, elvárásokat, szakszóval minőségi jellemzőket fogalmazza meg, közöttük hierarchiát is felállítva:

1 ábra. Az IFRS-ekben mint elvszerű rendszerben megjelenő minőségi jellemzők
(Lakatos et al., 2018, 20.)

Az elvek mellett tételes szabályok is részét képezik a szabályozásnak, azonban azokat szigorúan az elvekből vezetik le, és a rendszer számos választási lehetőséget tartalmaz. Jól megválasztott eljárások esetén a végeredmény egy magas információtartalommal bíró, jó minőségű kimutatás lesz (Sundvik, 2019). E kétségtelenül flexibilis rendszer azonban relatív nagy felelősséggel és költséggel jár: ki kell vá-

⁴ International Financial Reporting Standards (IFRS). Ez a rendszer használatos például a EU szabályozott piacain, tőzsdéin. Az EU mellett számos ország írja elő a rendszer használatát nagyobb vállalkozásainak.

lasztani a megbízható és a valós összkép szempontjából legalkalmasabb megoldásokat, és ez – a szükséges szaktudás miatt – meglehetősen költséges és időigényes.

Ezzel szemben a *szabályalapú* (rules-based) rendszerek – ilyenek tekintik például a US GAAP-et,⁵ illetve az erős állami kontroll mellett működő gazdaságok által alkalmazott rendszereket – elsősorban tételes szabályokkal operálnak, és számviteli kérdésekben kevés helyen bízzák a döntést a vállalkozóra. Itt, bár kevesebb mozgástere van a beszámolót összeállítónak, kevesebb erőforrást kell felhasználni a pénzügyi kimutatások elkészítéséhez, a döntéshozatallal járó felelősség kisebb, illetve az adatok gyorsabban állnak rendelkezésre. Ennek azonban ára van: Dennis Sundvik előbb idézett kutatásai arra mutatnak rá, hogy az ilyen beszámolók kevésbé informatívak.

A szabályozó tehát két megoldás közül választhat. Kézenfekvő a kérdés, hogy mi alapján tudja eldönteni a szabályozó, hogy melyik irányba érdemes indulnia. Christopher Nobes és Robert Parker a kérdéssel összefüggésben egy alapvető jelentőségű ténytet bizonyított: „A számvitel egy olyan módszertan, amelyet eltérő politikai, gazdasági és társadalmi környezetben gyakorolnak” (Nobes–Parker, 2020). A szabályozónak tehát figyelembe kell vennie a működési környezetet, és a szabályozást ennek megfelelően kell alakítania. Kutatásukban számos olyan területet azonosítanak, amelyeknek megfontolás tárgyának kell lenniük. Ezek közül néhány:

- jogi környezet,
- a vállalatfinanszírozás módja,
- kulturális beágyazottság,
- az állami információigény intenzitása.

A fenti tényezőket – egy korábbi kutatási eredményünk alapján – kiegészítjük azzal, hogy a szabályozás kialakítása során figyelembe kell venni azokat az elvárásokat is, amelyeket az érdekhordozók és a beszámolót összeállítók fogalmaznak meg (Lakatos, 2014).

AZ EREDMÉNY ÉS AZ ADÓALAP TÁVOLSÁGA (TAX-BOOK CONFORMITY)

Az érdekhordozói igények természetének feltárásakor érdemes górcső alá venni az úgynevezett *tax-book conformity* problémát, az ugyanis jó indikátora annak, hogy mennyiben igénylik az érdekhordozók a szabályozott módon előálló információkon túlmutató, elvek alapján kimunkált adatokat. Ennek vizsgálata az eredmény és az adóalap távolságának vizsgálatával végezhető el.

⁵ US Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP). Elsősorban az USA szabályozott piacain írják elő az alkalmazását; az USA-n kívül más országokban is használják a rendszert.

A pénzügyi kimutatások részei közül központi szerepet tölt be az eredménykimutatás,⁶ amely egy üzleti év teljesítményét (eredményét) kvantifikálja, vagyis kiszámítja, mennyiben volt az adott üzleti év tevékenysége nyereséges vagy veszteséges. A teljesítmény az összes érdekhordozó számára lényeges információkat hordoz: a menedzsment ez alapján látja, hogy tevékenysége mennyiben értéktelmentő, a tulajdonosok a nyereségből számíthatnak osztalékra, a hitelezők számára is komoly üzenet, hiszen a korábban nyújtott kölcsön nyereséges működés mellett nagyobb eséllyel fizethető vissza.

Az érdekhordozók között ott van az állam is, amelynek közvetlen érdeke az adóztatás. E funkció kapcsán a két kulcsfontosságú mozzanat: az adók megállapítása és azok beszedése. Az adók többféle módon osztályozhatók, azonban az egyik alapvető jelentőségű és legkorábban megjelent osztály a nyereségadó (Samuelson–Nordhaus, 2008). Nyereségadókon azt az adótípust értjük, amelyet valamilyen eredménykategória (jellemzően a vállalkozás adózás előtti eredményének) alapulvételével kell kiszámítani. Magyarországon ilyen általánosan kivetett adó a társasági adó. Mivel a nyereségadót az eredményből kell származtatni, így kézenfekvőnek tűnik az a megoldás, hogy a pénzügyi kimutatásokban szereplő adózás előtti eredmény képezze az adóalapot. Ez a látszólag kézenfekvő megoldás azonban nem valósul meg a gyakorlatban. Az állami érdekhordozó ugyanis fenntartja magának a jogot arra, hogy a számviteli eredményt különböző tételekkel módosítsa (adóalap-korrekciók) azért, hogy a számára elfogadható adóalap kialakuljon.

Az adóalap-korrekcióknak három markáns csoportja van: egyfelől bizonyos tevékenységeket az állam kedvezményez (például beruházások), és úgy alakítja az adóalapot, hogy az ilyen tevékenységet folytatók relatív kevesebb adót fizessejenek, másfelől egyes tételeket „szankcionál” (például kirótt büntetések miatti ráfordítások), így azoknál olyan korrekciókat alkalmaz, amelyek relatív magasabb adóhoz vezetnek. A harmadik markáns korrekciócsoport az időbeli ütemezést szabályozza. Számos olyan helyzet van, hogy a gazdálkodó bizonyos ráfordítások kapcsán számviteli döntési helyzetben van, vagyis döntésétől függően kerülhet egy ráfordítás az egyik vagy másik időszakra, és a kapcsolódó időszakok száma igen jelentős is lehet. E választás azért áll a számviteli szakemberek rendelkezésére, hogy a lehető legjobb minőségű beszámoló készüljön, vagyis a megbízható és valós összkép követelménye teljesüljön. Ezt elvek rögzítésével lehet a legjobban megoldani, hisz reménytelen, hogy minden helyzetet hűen tükröző, kötött szabályrendszer hozzanak létre. Nem vitatható azonban, hogy a választási lehetőség megnyitja az utat arra is, hogy az adóalapot a gazdálkodó „menedzselje”, szabályos keretek között megfelelő helyre irányítsa az eredményt. E döntés

⁶ E központi szerep általában igaz, azonban az angolszász rendszerek (UK, USA) e központi szerepet explicit ki is mondják.

– adóalap-korrekción hiányában – közvetlenül befolyásolja az adóalapot, amely az adóztatást végző számára nem vállalható, mivel könnyen vezet a adóbevételek instabil, fluktuáló összegéhez. Ezért gyakran azt a megoldást választja a jogalkotó, hogy a számviteli szabályrendszerben meghagyja a választási lehetőséget, biztosítva a megbízható és valós összképnek való megfelelést, azonban adóztatási szempontból előírja, hogy milyen időszakban kell egy adott tételt figyelembe venni, így a számviteli döntésnek az adóalapra nem feltétlenül lesz hatása.

Az itt említett tételre tipikus példa az értékcsökkenési leírás. A befektetett eszközök értékét a hasznos élettartamuk alatt kell az eredmény terhére szisztematikusan leírni (értékcsökkenési leírás). Mind a hasznos élettartam tekintetében, mind a leírás ütemének megválasztásában az általános magyar szabályozás szerint kimondottan nagy döntési autonómiája van a gazdálkodónak: ő határozhatja meg, hogy mennyi ideig járul hozzá egy adott eszköz a tevékenységhez, és ő dönt arról is, hogy ez idő alatt egyenletesen számolják el az eredmény terhére az értéket, netán gyorsított módon, esetleg a konkrét igénybevétel szerint. Az adószabályok azonban nem tűrik e flexibilitást. Kevés kivételtől eltekintve megmondják, hogy az egyes eszközök értékét mennyi idő alatt kell elszámolni az eredmény terhére, és az elszámolás ütemezésében sem adnak mozgásteret. Itt már megjelenik az említett tax-book conformity probléma. Triviális következmény, hogy jelentős többletmunkát jelent az, hogy egyfelől a számviteli szabályoknak, vagyis a megbízható és valós összkép követelményeinek megfelelő értékek (book) mellett az adószabályok szerinti értékeket (tax) is meg kell határozni. Ezért világszerte megfigyelhető volt az a reakció, amely szerint a gazdálkodók e két értéket – akár a megbízható és valós összkép sérelmére – közelítették egymáshoz, vagyis a beszámolóikban is az adózás alapján kialakult értékeket használták.

E kérdés kapcsán külön figyelmet érdemelnek a Michelle Hanlon és társai által írt azon tanulmányok, amelyek e reakció során bekövetkező információvesztésre mutatnak rá. 2005-ben írt tanulmányuk egy erős sejtést igazolt, amelyben tőzsdei cégek adatait vizsgálták (Hanlon et al., 2005). Megmutatták, hogy az eredmény és az adóalap közelítése egymáshoz rosszabb minőségű, kevésbé informatív pénzügyi kimutatásokat eredményezett, rontva ezzel később az összes érdekhordozó helyzetét. Külön figyelmet érdemel, hogy Hanlon kutatása a nagy, tőzsdei cégek kapcsán mutatott rá a folyamatra. Egy 2008-as vizsgálat ezt a megállapítást egészítette ki, amikor egy konkrét szabályváltoztatás kapcsán mutatták meg a szerzők, hogy a tax-book conformity irányába való elmozdulás információvesztéshez, így a megbízható és valós összkép kapcsán alacsonyabb minőséghez vezetett (Hanlon et al., 2008). Ezeket a megállapításokat azóta visszaigazolták elemzői oldalról is (Hsu–Liu, 2023), és evidenciákat, kontinentális európai példákat is mutattak (Medeiros et al., 2023).

A téma kutatásával foglalkozók felhívták a figyelmet arra is, hogy a fenti jelenség intenzitása erősen függ attól, hogy a vizsgált ország milyen módon szabályoz-

za adózási rendszerét (Nobes–Parker, 2020). A kontinentális európai országok – általában explicit módon – megkövetelik azt, hogy az adóalapot mindenképpen a számviteli eredményből kell származtatni. Az angolszász logika azonban egységesen deklarálja, hogy e két számítás függetlenül végzendő el (Lakatos, 2010). Mindemellett a jelenség – tekintettel a folyamatosan változó adózási környezetre – az idő előrehaladtával is dinamikusan változik.

VIZSGÁLATUNK

A fenti eredményekkel kapcsolatosan a magyar gazdasági környezetet vizsgáltuk, két célt tűzve ki magunk előtt. Egyrészt a tax-book conformity jelenség létezésére utaló nyomokat kerestük. Megvizsgáltuk, hogy mely vállalkozások fogékonyak arra, hogy minél jobban közelítsék egymáshoz számviteli és adónyilvántartásait, akár a megbízható és valós összkép követelményének kárára. Triviális belátni, hogy a számviteli és adónyilvántartásait egymáshoz közelítő megoldásnak vannak kézzelfogható előnyei: egy kevésbé eltérő rendszer az adminisztrációs terheket jelentősen csökkentheti (nem kell párhuzamosan több adatot rögzíteni és nyomon követni), illetve a redukált adatkör a hiba kockázatát – ami a számviteli munka elkerülhetetlen tényezője – is mérsékli. Az előzetes vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a kisebb vállalkozások fogékonyabbak arra, hogy az adószabályokban szereplő kötött paramétereket alkalmazzák akkor is, ha egyébként a számvitelben választási lehetőséget kapnak, éppen a megbízható és valós összkép érdekében. Míg a nagyvállalatokra vonatkozóan épp ezzel ellentétes bizonyítékokat is mutattak más környezetben kutatók (tőzsdei cégek viselkedése) (Hanlon et al., 2005). Ezért releváns kérdés, hogy a magyar gazdaságban a méret és a tax-book conformity között kimutatható-e együttmozgás.

Vizsgálatunk másik fókusza a magyar szabályozás elemzése. Áttekintjük, hogy a magyar számviteli szabályrendszer operál-e az elvalapú (principle-based) és a szabályozásalapú (rules-based) megoldással.

A MÉRET ÉS AZ EREDMÉNY-ADÓALAP TÁVOLSÁG KAPCSOLATA

Ahogy írtuk, sejtésünk szerint van kapcsolat a méret és az eredmény-adóalap távolság között, mégpedig egyenes irányú. E sejtés igazolásához a következő hipotézist fogalmaztuk meg: *A nagyobb vállalkozások nagyobb eséllyel hoznak olyan döntést, amely következtében a társaság számviteli adózás előtti eredménye és az adóalapja távolabb kerül egymástól.*

A vizsgálatot a 2021-es üzleti évre hajtottuk végre. Ehhez rendelkezésünkre álltak a 2021. évre leadott társasági adóbevallások adatai adózónként, de anoni-

mizáltan. Ezekből elhagytuk a nem magyar szabályok szerint jelentőket⁷ és a nem profitorientált szervezeteket.⁸ A vizsgálatba bevont megfigyelések száma meghaladja a 300 000-et, amely következtetés levonására lehetőséget ad.

A vizsgálat végrehajtásához elsőként meg kell határozni, milyen jellemző adat alapján ragadjuk meg a *vállalati méretet*. Ezért első lépésként meghatároztuk a megfelelő mutatószámokat, amelyek a méretet jól leírják. Ezek – a nemzetközi gyakorlatban is – általában a mérlegfőösszeg, vagyis a vagyon nagysága, az árbevétel, vagyis az időszak során végrehajtott értékesítések összege és a létszám. A vizsgálatban is ezeket alkalmaztuk. A magyar gazdaság e tekintetben is rendkívül szélsőséges képet mutat, amint azt a lenti táblázatok is bizonyítják. Ezért a vizsgálatot rangkorrelációval végezzük el, vagyis nagyság szerint sorba rakjuk a vállalkozásokat mérlegfőösszeg és árbevétel szerint (*1. és 2. táblázat*).

Másfelől képeztünk egy mutatót, amely megragadja az *eredmény és az adóalap önkéntes eltéréseinek mértékét*, vagyis azt, hogy mennyire intenzíven használják a társaságok az adóalap-korrekciókat, amelyek alkalmazása nagyrészt a társaság döntésétől függ. Azért csak az önkéntes eltérések kérdésesek, mert a kötelező eltéréseknél nincs döntési helyzet, így azok nem magyarázhatják – jogkövető magatartás esetén – az eltérést. Ezek az adóalap-korrekciók a következő témákat foglalták magukba:

- értécsökkenési leírás (mennyiben tér el a számvitelben alkalmazott és az adótörvény szerinti érték),
- fejlesztési tartalék alkalmazása,
- nem realizált árfolyamkülönbsézzel kapcsolatos módosító tételek,
- bejelentett részesedésekkel és bejelentett immateriális eszközökkel összefüggő kérdések,
- egyes értékvesztésekkel kapcsolatos tételek,
- kedvezményezett részesedéscserékhez kapcsolódó korrekciók.

Mivel a módosítás iránya (tehát, hogy az növelő vagy csökkentő) érdektelen, ezért az eltérés abszolút értékét vettük, majd az eltéréseket összesítettük. Azért, hogy a nagyságrendi hatást kiszűrjük – nagyobb vállalkozásnak abszolút értékben nagyobb eltérései lesznek –, az eredményhez vett arányát néztük az összesített értéknek. Ezzel kialakult egy mutató, amellyel megragadtuk a módosítás nagyságrendjét. Az így kapott mutatószámot sorba rendeztük (rangokat képeztünk), hogy kiszámítható legyen a korrelációt leíró mutatószám.

⁷ Magyarországon – elsősorban a tőzsdén jegyzett cégek kapcsán – elvárás a nemzetközi pénzügyi beszámolóalkészítési standardok (IFRS-ek) használata. Az összehasonlíthatóság érdekében ezeket a vállalkozásokat a mintába nem emeltük be.

⁸ A vizsgálatunkat a profitorientált szervezetekre korlátoztuk, így kizártuk a mintából az ennek nem megfelelő jogi személyeket (például: alapítványokat, egyesületeket).

1. táblázat. Vállalkozások méretadatainak megoszlása %-os eloszlásban
(saját szerkesztés)

		Árbevételsávok (M Ft)									
		Nem jelentett	0–10	10–50	50–100	100–250	250–500	500–2500	2500–12 500	12 500 fölött	Összesen
Mértékfőösszeg sávok (M Ft)	0–10	18,4%	24,6%	6,7%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%
	10–50	2,7%	7,1%	13,0%	3,2%	1,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	27,4%
	50–100	0,7%	1,0%	2,0%	1,7%	1,7%	0,4%	0,1%	0,0%	0,0%	7,7%
	100–250	0,6%	0,7%	1,3%	0,9%	1,9%	1,0%	0,4%	0,0%	0,0%	6,8%
	250–500	0,3%	0,2%	0,4%	0,3%	0,6%	0,7%	0,7%	0,0%	0,0%	3,2%
	500–2500	0,4%	0,2%	0,2%	0,2%	0,4%	0,4%	1,5%	0,3%	0,0%	3,7%
	2500–12 500	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,4%	0,1%	1,0%
	12 500 fölött	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,3%
	Összesen*	23,2%	33,9%	23,7%	6,6%	6,0%	2,7%	3,0%	0,8%	0,2%	100,0%

*A végösszegek egy-egy tizedes eltérései a kerekítésekből adódnak.

2. táblázat. Vállalkozások méretadatainak megoszlása abszolút értékben
(saját szerkesztés)

		Árbevétel sávok (M Ft)										
		Nem jelentett	0–10	10–50	50–100	100–250	250–500	500–2500	2500–12 500	12 500 fölött	Összesen	
Mértékfösszeg sávok (M Ft)		0–10	58 993	78 743	21 347	842	201	37	21	1	0	160 185
		10–50	8 516	22 780	41 660	10 223	4 055	410	72	2	0	87 718
		50–100	2 124	3 305	6 550	5 488	5 540	1 270	248	8	0	24 533
		100–250	1 930	2 107	4 172	2 931	5 978	3 268	1 266	14	0	21 666
		250–500	993	733	1 261	844	1 900	2 174	2 311	40	0	10 256
		500–2500	1 140	592	797	636	1 217	1 376	4 880	1 101	12	11 751
		2500–12 500	350	136	137	57	140	213	655	1 207	284	3 179
		12 500 fölött	181	34	29	10	29	20	109	139	372	923
		Összesen	74 227	108 430	75 953	21 031	19 060	8 768	9 562	2 512	668	320 211

A korreláció mértékének mérésére a Spearman-féle rho értéket alkalmaztuk, mivel a sokaság eloszlásával kapcsolatosan nem volt információnk. A korrelációs számítás eredménye a következő volt az önkéntes eltérítés rangja és az egyes méretmutatók rangja között:

3. táblázat. Korrelációs számítás eredménye (saját szerkesztés)

	Árbevétel rangja	Mérlegfőösszeg rangja	Létszám rangja
Spearman rho	0,431	0,443	0,338
Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001
N	301 731	301 539	274 379

A számítás eredménye közepesen erős kapcsolatot jelöl, így a hipotézisünket el tudtuk fogadni, vagyis kijelenthetjük, hogy *a nagyobb vállalkozások nagyobb eséllyel térítik el önkéntesen az adóalapjukat a számviteli eredményüktől.*

A MAGYAR SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELÉSE: ELVALAPÚ VS. SZABÁLYALAPÚ

Fő kérdésünk, hogy a magyar szabályozás mire ad lehetőséget: megteremti-e a lehetőséget a gazdálkodóknak, hogy elvalapú vagy szabályalapú rendszert kövessenek. A modern számviteli szabályozás megszületését a piactudományokra való deklarált áttéréstől számítjuk. Bár a számviteli szakma ezt megelőzően is magas minőségű pénzügyi kimutatásokat készített, azok egyértelműen az állami tervek nyomán követését szolgálták, és fájó részletezettségű szabályokat tartalmaztak. Ezt oldotta az 1991-ben megjelent, 1992-től hatályos számviteli törvény,⁹ amely szakított a szabályalapú regulációval, és deklaráltan az alapelvek felé fordult. Az alapelvek magyar szabályozás szerinti rendszerét a 2. ábra mutatja be.

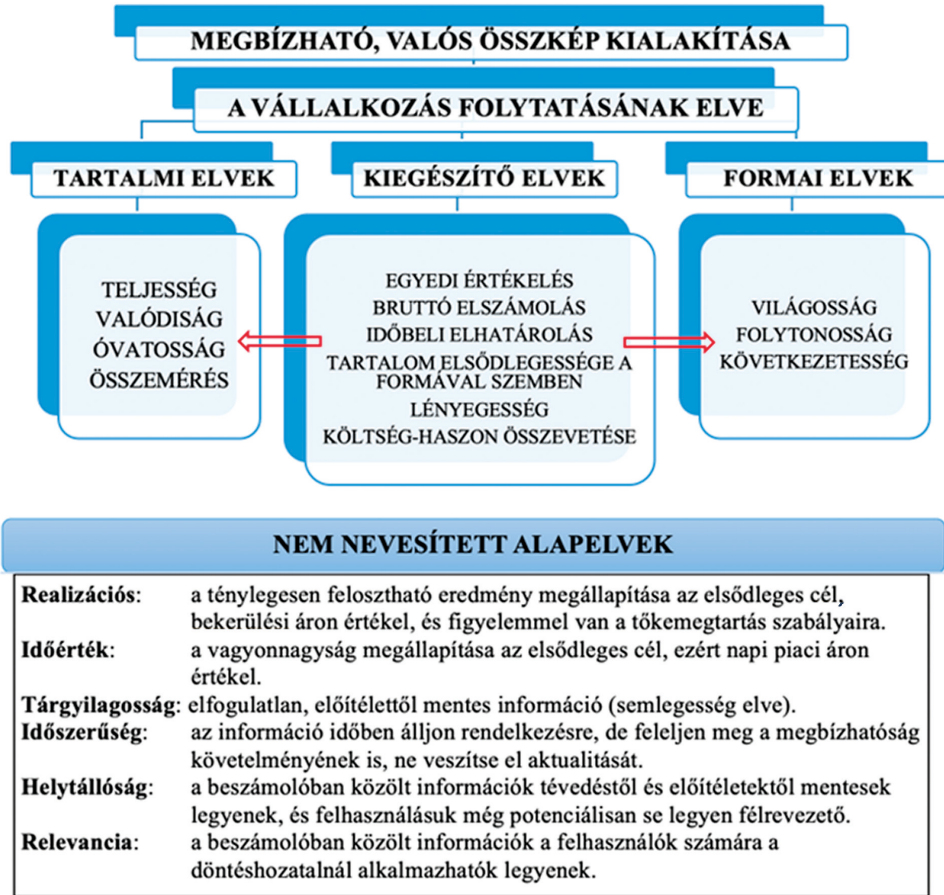
Az első modern számviteli törvény újrakodifikálására 2000-ben került sor.¹⁰ Ez a most is hatályos szabályozás szintén az alapelvek talaján maradt (az alapelvek változatlanul hagyása mellett), azonban reagálva a gazdasági környezet komplexitásának növekedésére számos részletszabály bevezetésére került sor,¹¹

⁹ 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről.

¹⁰ 2000. évi C törvény a számvitelről.

¹¹ Jól jellemzi a folyamatot az a tény, hogy az újrakodifikált szabályozás terjedelme háromszorosára duzzadt, igaz, ez a tendencia világszinten is igaz.

ami az elvfókuszú megközelítés ellenében hat. Ezt követően, a 2000-es évek elején erősödött fel az az adminisztrációs terhek csökkentésével összefüggő igény Magyarországon, amely igényelte a folyamatok egyszerűsítését, akár azon az áron is, hogy a beszámolók információtartalma csökken.

2. ábra. A magyar számviteli alapelvek rendszere (Róth et al., 2019, 4.)

A modern számviteli szabályozás kezdetektől szintezte a beszámolási rendszert, lehetővé téve a kimutatások egyszerűsített, szűkebb körű prezentálását, a rendszer azonban továbbra is megkövetelte azt, hogy a gazdálkodók lényegében az összes megbízható és valós összkép érdekében szükséges döntést meghozzák. 2012-ben azonban – engedve az egyre erősödő igénynek – a szabályozás szakított a deklaráltan elvalapú szabályozással, és bevezetett egy beszámolótípust, ahol a megbízható és valós összkép megközelítéstől a szabályosság felé mozdul el; az

elvszerű szabályozást felváltja a szabályalapú reguláció. Ez a beszámoló típus a mikrogazdálkodói egyszerűsített éves beszámoló. Ez a beszámoló rendkívül leegyszerűsíti a pénzügyi beszámolóval kapcsolatos elvárásokat. Csak két fő kimutatás közzétételét követeli meg: az éves teljesítményről egy erősen összevont eredménykimutatást kér, valamint az év végi vagyronról egy egyszerűsített mérleget. Ezzel egyidejűleg nagyon kevés – a normál beszámolóban rendelkezésre álló – választási lehetőséget enged meg a vállalkozóknak. Majd mindenhol előírja, hogy kötött módon – általában az adószabályokban meghatározottak szerint – járjanak el, függetlenül attól, hogy egyébként ez mennyiben felel meg a megbízható és valós összkép követelményének. E beszámolóformátum azok számára áll rendelkezésre, akik a következő három határérték közül kettőt nem lépnek át két egymást követő üzleti évben: mérlegfőösszegük legfőljebb 100 millió forint, nettó árbevételük legfőljebb 200 millió forint, és az éves átlagos foglalkoztatotti létszám nem haladja meg a tíz főt. Az érintett vállalkozók köre – a 2021. évi adóbevallások alapján – rendkívül jelentős. Az adóbevallások adatai szerint – csak a 2021. üzleti évet vizsgálva – a gazdálkodók 89,1%-a készíthetne ilyen típusú kimutatást.

Jelenleg nincsenek nyilvános információk arra nézve, hogy pontosan hányan éltek a mikrogazdálkodói egyszerűsített éves beszámoló készítési lehetőséggel, de az a közzétett adatokból világosan látszik, hogy a választásra jogosultak tekintélyes része nem élt a lehetőséggel, felvállalva a többlet adminisztrációs terheket. Filyó Janka 2017-es kutatása kb. 30%-os választási arányról számol be (Filyó, 2017).

KÖVETKEZTETÉSEINK

Tanulmányunkban evidenciát mutattunk arra, hogy – a világ számos gazdaságával azonos módon – a magyar gazdálkodók között is azonosítható egy olyan, méret alapján definiált csoport, amely fogékony arra, hogy az adó- és számviteli nyilvántartásokat ne különítse el élesen, és ezzel erőforrásokat spóroljon meg. A vizsgálataink alapján e választás egyik tényezője a vállalati méret, vagyis *a nagyobb vállalkozóknál nagyobb valószínűséggel jelenik meg a tax-book conformity jelensége.*

A magyar szabályozás elemzéséből levonható következtetéseink a következők. A fő konklúzióink az, hogy *a magyar szabályozás vegyes rendszerű.* Egyfelől megállapítható, hogy a megoldásunk továbbra is főszabály szerint alapelvfókuszú, azonban bevezetésre került egy olyan rendszer – a mikrogazdálkodói egyszerűsített éves beszámoló –, amely a döntési lehetőségek drasztikus csökkentésével merev szabályrendszert hozott létre a beszámolásra. A szabályozás e körben a megbízható és valós összkép filozófiájától a szabályosság felé mozdult el. Ez a be-

számoltatás tranzakciós költségeit csökkenti, hiszen nem szükséges a nyilvántartásokat több szempont szerint vezetni, azonban számos kutatás mutatott rá arra, hogy az *elvszerű szabályozásról a szabályalapú reguláció felé történő elmozdulás együtt jár a pénzügyi kimutatások minőségének romlásával*, ami azt jelenti, hogy a kimutatásokban foglalt, érdekhordozók számára rendelkezésre álló információk kevésbé segítik a döntéshozatalt, a beszámolást végző megítélést (Sundvik, 2019; Donelson et al., 2017). A vizsgálódások és a tapasztalat azonban arra is rámutatnak, hogy a beszámolót készítőikben nincs olyan egyértelmű és egységes törekvés, hogy a legegyszerűbb megoldást válasszák (lásd az egyszerűsítésre jogosultak és az azt ténylegesen választók eltérése), amiből arra lehet következtetni, hogy továbbra is *igény van a megbízható és valós összképet homloktérbe helyező megoldásra*, akkor is, ha annak létrehozása komoly erőforrás-felhasználással jár.

IRODALOM

- Alexander, David (2006): A European True and Fair View? *European Accounting Review*, 59–80. DOI: 10.1080/09638189300000002
- Donelson, Dain C. – McInnis, John – Mergenthaler, Richard D. (2017): Explaining Rules-Based Characteristics in U.S. GAAP: Theories and Evidence. *Journal of Accounting Research*, 827–861. DOI: 10.1111/1475-679X.12112, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2439984
- Filyó Janka (2017): *Kis- és középvállalkozások számviteli beszámolási rendszerének elemzése a szabályozás és az alkalmazott gyakorlat tükrében*. Doktori értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola. DOI: 10.14267/phd.2017036, <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/971/>
- Hanlon, Michelle – Laplante, Stacie Kelley – Shevlin, Terry (2005): Evidence for the Possible Information Loss of Conforming Book Income and Taxable Income. *The Journal of Law & Economics*, 48, 2, 407–442. DOI: 10.1086/497525, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=686402
- Hanlon, Michelle – Maydew, Edward L. – Shevlin, Terry (2008): An Unintended Consequence of Book-Tax Conformity: A Loss of Earnings Informativeness. *Journal of Accounting and Economics*, 294–311. DOI: 10.1016/j.jacceco.2008.09.003, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165410108000542>
- Hsu, Audrey – Liu, Sophia (2023): The Effect of Book-Tax Conformity on the Information Environment: From the Analyst Perspective. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 61, 535–565. DOI: 10.1007/s11156-023-01160-5, <https://tinyurl.com/8ejy8mmt>
- Lakatos László Péter (2010): *A számvitel szabályozása és a pénzügyi kimutatások hasznosságának megítélése*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/503/>
- Lakatos László Péter (2014): A számviteli szabályozások eltéréseinek okairól. *Vezetéstudomány*, 45, 9, 2–11. DOI 10.14267/VEZTUD.2014.09.01, <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1706/>
- Lakatos László Péter – Kovács D. – Mohl, Gergely et al. (2018): *A Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Magyar Könyvvizsgálói Kamara, ISBN: 9786158045483

- Medeiros, JisleneT. – De Luca, Marcia Martins – Martinez, Antonio Lopo (2023): *The Effects of Book-Tax Conformity on the Informativeness of Corporate Income Tax Expenses*. USP International Conference on Accounting (www.congressosp.fipecafi.org), São Paulo, Brazil <https://tinyurl.com/yc8dbdwj>
- Nobes, Christopher – Parker, Robert (2020): *Comparative International Accounting*. London: Pearson, ISBN 978-1292296463
- Róth József – Adorján Csaba – Lukács János et al. (2019): *Számviteli esettanulmányok*. Budapest: Magyar Könyvvizsgálói Kamara, ISBN 978-963-9878-58-7
- Samuelson, Paul Anthony – Nordhaus, William D. (2008): *Közgazdaságtan*. (ford. Mezei György) Budapest: Akadémiai Kiadó
- Sundvik, Dennis (2019): The Impact of Principles-Based vs Rules-Based Accounting Standards on Reporting Quality and Earnings Management. *Journal of Applied Accounting Research*, 78–93. DOI: 10.1108/JAAR-05-2018-0063, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3433700